

فصلنامه علمی تخصصی فقه و حقوق معاصر

سال نهم - شماره ۲۷ - بهار ۱۴۰۳ - ص ۱۶۶-۱۸۰

تاثیر محدودیت ها و مزایای صادرات و واردات اقلام استراتژیک بر نظام گمرکی ایران

محمدفرزان حسین نخعی^۴

علی رفیعی مقدم^۵

چکیده:

از دیرباز راه ارتباطی کشورها از طریق تجارت خارجی و صادرات و واردات بوده است. همچنین ارزشمندترین دارایی هر کشور محصولاتی است که برای آن کشور ایجاد درآمد و سود می کند و طبعا همین موضوع دلیل بقا و تداوم مرادوات کشورها است. تداوم این بقا مستلزم نیازشناسی و تعیین کالاهای حساس، استراتژیک، خاص و راهبردی می باشد که همیشه یکی از مهم ترین وظایف دولت ها، حصول اطمینان از برآورده شدن نیازهای اساسی و تامین کالاهای استراتژیک و راهبردی جوامع و همسایگان است که مواد غذایی و نیازهای بخش های تولیدی و خدماتی و سایر اقلام مهم برای شرایط وقوع بحران را شامل میشود. باتوجه به اینکه پژوهش کاملی در خصوص بررسی جوانب مختلف صادرات و واردات اقلام استراتژیک در ایران و اثر آن بر گمرک انجام نگرفته بود، در پژوهش حاضر با بررسی مطالعات گذشته از طریق کتابخانه و مقالات و سایت های ایرانی و خارجی، ضمن تحلیل محدودیت ها و مزایای اقلام استراتژیک، درصدد پاسخگویی به این سوال هستیم که مزایا و محدودیت های آن اقلام، چه تاثیری بر نظام گمرکی ایران میگذارد. این پاسخ با شرح و توضیحاتی درمورد عناوین اصلی، داده خواهد شد.

کلید واژه: واردات، صادرات، کالای استراتژیک، نظام گمرکی

Export
import
Strategic

^۴ - دانشجوی دکتری حقوق نفت و گاز دانشگاه تهران، تهران، ایران (com.Farzan.nakheii1992@gmail)

^۵ - استادیار گروه حقوق دانشگاه شهید باهنر، کرمان، ایران (ali.rafiiee@uk.ac.ir)

strategic

مقدمه:

ایران از سال ۲۰۰۶ تحت تأثیر تحریم های اقتصادی کشورهای غربی به ویژه آمریکا قرار گرفت و با گسترش مناقشات هسته ای، شورای امنیت بارها تحریم های اقتصادی و مالی را علیه ایران تشدید کرد. در نتیجه این محدودیت های بین المللی و اداره آن توسط یک سازمان مهم بین المللی، صادرات و واردات ایران را به شدت تحت تاثیر منفی قرار داده است. (Sameti, ۲۰۱۶-۲۰۱۵) قبل از اقدام به بررسی واردات و صادرات کشور ایران، نیاز به بررسی ویژگی ها و محصولات قابل عرضه در داخل کشور و خارج از مرزها، و همچنین تبصره ۳ ماده ۲ قانون مقررات صادرات و واردات مصوب ۱۳۷۲/۰۷/۰۴ به ممنوعیت ورود کالاهایی که در داخل کشور به اندازه کافی و با کیفیت مطلوب و مورد تأیید سازمان ملی استاندارد تولید میگردد، است؛ اگرچه هدف طرح حمایت از تولید ملی و تلاش برای افزایش اشتغال و جلوگیری از خروج سرمایه عنوان شده است، اما، توجه به پیامدها و آثار آن ضروری است. این نوع ممنوعیت موجب افول فضای رقابتی در بخش تولید هم از حیث کیفیت و هم قیمت شده و به در حاشیه قرار گرفتن موضوع مبارزه با قاچاق کالا منجر میشود. از طرفی حساسیت این موضوع زمانی آشکارتر میشود که ممنوعیت خرید مربوط به کالاهای سلامت محور همچون دارو... باشد که با زندگی و سلامت جامعه سر و کار دارد و ممکن است به آثار و پیامدهای سوء منجر شود (پژوهشهای، ۱۳۹۷). کشور ایران به عنوان یکی از کشورهای عمده دارای منابع نفت و گاز یکی از بزرگترین صادر کنندگان نفت خام و گاز جهان است. اصلی ترین صادرات کشور را صادرات نفت خام و گاز در بر میگیرد که ارزآوری واردات ایران نیز عمدتاً از این محل تأمین میشود. در کنار آن بخشی دیگر از صادرات کشور نیز در قالب صادرات خدمات و بخشی نیز در قالب صادرات گمرکی صورت میگیرد که با توجه به ناچیز بودن صادرات خدمات ایران عمدتاً از صادرات گمرکی تحت عنوان صادرات غیر نفتی نام برده میشود. (فاضل، ۱۳۸۷) نفت یک منبع پایان پذیر است لذا در مطالعه حاضر به بررسی صادرات و واردات غیر نفتی خواهیم پرداخت چراکه با محاسبه تراز صادرات نفت با تراز بازرگانی ایران نتیجه آن قطعاً مثبت خواهد بود. (افتخاری، ۱۳۹۰)

۱. کالاهای استراتژیک

تا به امروز تعریف مشخص و محدود کننده ای برای کالاهای حساس صورت نگرفته است و این خود کشورها هستند که بر حسب اهمیت و حساسیت کالاها آنها را جزء کالاهای حساس بر می شمارند. کالای استراتژیک و راهبردی در واقع کالایی با ضریب اهمیت بالا است که باید برای آن یک برنامه ریزی بلندمدت انجام شود تا بتوان به اهداف کلانی در حوزه تامین و عرضه دست پیدا کرد. کالاهای استراتژیک یا کالاهای راهبردی نیاز به یک برنامه ریزی جامع و هدفمند دارند؛ که طبق آن باید استراتژی خاصی برای هر یک از گروه های کالایی انجام شود. (حمزوی، ۱۴۰۱) شناسایی کالاهای حساس و خاص در ایران عمدتاً بر اساس قوانین و مقررات ضوابط، سطوح تعرفه، قیمت های خرید تضمینی موجود یارانه های اختصاص یافته فهرستهای کالاهای منفی و حساس رد و بدل شده در مذاکرات تجاری صورت گرفته است. مفهوم محصولات استراتژیک در میان کشورهای در حال توسعه و توسعه یافته تا حدودی با یکدیگر متفاوت میباشد در حالی که برای کشورهای در حال توسعه محصولات مرتبط با امنیت غذایی و درآمدی در این رده قرار میگیرند، برای کشورهای توسعه یافته علاوه بر اینها هر آنچه که در یک موقعیت تهاجم نظامی میتواند به قدرت دفاعی و ادامه مبارزه کمک کند نیز استراتژیک خوانده میشود. در برخی موارد نیز بر حسب سیاستهای توسعه ای گزینش شده تعدادی از بخش ها استراتژیک شناخته شده و بر اساس نیازهای آن بخش برخی کالاها که جهت توسعه و رشد آن بخش ضروری شمرده میشوند نیز کالاهای استراتژیک محسوب می شوند.

همانند آهن و فولاد که جهت صنایع مصنوعات ساخته شده از آهن و فولاد همچون اتومبیل، کشتی، ساختمان... استراتژیک شمرده می شوند. (فاضل، ۱۳۸۷)

۱.۲. علل گزینش کالاهای حساس و خاص (فاضل، ۱۳۸۷)

- برای حفظ صنایع نو که هنوز قدرت رقابت با کالاهای خارجی را ندارند با دیوارهای بلند تعرفه و استانداردهای سخت فنی آنها را تحت حمایت قرار میدهند.
- گاهی مسأله اشتغال و عدم امکان جایگزینی مشاغل جدید در کوتاه مدت برای مشاغلی که به دلیل هجوم واردات ارزان و بعضاً با کیفیت از دست خواهند رفت، موجب توسل به سیاست های حمایتی میشود .
- بعضی اوقات کالاها از نظر درآمدهای تعرفه ای دولتها مورد توجه و حمایت قرار می گیرند همچون مشروبات الکلی و سیگار که در بسیاری از کشورها به ویژه کشورهای صنعتی غرب عوارض وارداتی آنها به دولت تعلق میگیرد.
- در برخی موارد هم نفوذ و قدرت سیاسی و اقتصادی صنایع یا بخشهای تولیدی است که میتواند بر دولتها اثر گذاشته و آنها را به وضع و تداوم سیاست های حمایتی و ادار سازد.

۱.۳. کالاهای حساس و استراتژیک در ایران

آئین نامه اجرایی جزء (۳) بند (۵) تبصره (۷) قانون بودجه سال ۱۳۸۶ کل کشور تصویب نامه هیأت وزیران مورخ (۱۳۸۶، ۴، ۳) کالاها را به شرح زیر تقسیم کرده است: (وزیران، ۱۳۸۶)

ماده ۱- کالاها به چهار گروه زیر تقسیم میشوند:

الف) کالاهای عمومی مورد نیاز و ضروری^۷: کالاهایی هستند که مورد نیاز و مصرف عموم مردم بوده و به صورت مستمر مورد استفاده قرار می گیرند. تبصره - محصولات صنعتی و غیر صنعتی که برای تولید و یا فرآوری این قبیل کالاها مورد استفاده قرار میگیرند مشمول این تعریف میباشند.

ب) کالاهای غیر ضروری^۸: کالاهایی هستند که به معیشت مردم ارتباط ندارند و تزئینی و بنا به ذوق و سلیقه شخصی افراد مورد مصرف قرار می گیرند.

ج) کالاهای غیر مجاز^۹: کالاهایی هستند که به موجب قوانین و مقررات دستگاه ها و سازمان های مرتبط، ورود و خروج و یا مصرف آنها در کشور غیر مجاز شناخته شود.

^۷General goods

^۸Unnecessary goods

^۹Unauthorized goods

د) کالاهای ممنوعه: کالاهایی هستند که به موجب شرع مقدس اسلام و یا به موجب قانون ورود و خروج خرید و فروش و یا مصرف آنها ممنوع می باشد.

البته از تعریف کلی کالاهای عمومی مورد نیاز نمی توان دریافت که واردات آنها کاملاً آزاد و با تعرفه پائین است یا بالعکس، سطح تعرفه و حساسیت کالاها را تنها با سنجش میزان تولید و مصرف داخلی و میزان و کیفیت و قیمت محصولات وارداتی مشابه می توان سنجید. (فاضل، ۱۳۸۷)

همچنین طبق تقسیم بندی دیگر مطابق با ماده ۲ قانون مقررات صادرات و واردات مصوب ۱۳۷۲/۷/۴ مجلس شورای اسلامی، کالاهای صادراتی و وارداتی به سه گروه ذیل تقسیم میشوند: (واردات، ۱۳۹۸)

- کالای مجاز: کالایی است که صدور یا ورود آن با رعایت ضوابط نیاز به کسب مجوز ندارد.
- کالای مشروط: کالایی است که صدور یا ورود آن با کسب مجوز امکانپذیر است.
- کالای ممنوع: کالایی است که صدور یا ورود آن به موجب شرع مقدس اسلام خرید و فروش یا مصرف آن ممنوع است.

۲. واردات

واردات به معنای فراهم کردن کالا و خدماتی است که در کشور تولید نمی شوند. از جمله دلایلی که منجر به افزایش واردات و تولید نشدن محصولی خاص می شود، می توان به دو دلیل محدودیت برای تولید و نداشتن امکانات و به صرفه تر بودن واردات در مقایسه با تولید محصول اشاره کرد. (شیری، ۱۴۰۲)

ایران، کشوری با اقتصاد پویا و موقعیت استراتژیک، برای تامین نیازهای داخلی خود و تسهیل رشد اقتصادی به شدت به واردات متکی است.

برای درک پویایی بازار واردات ایران، تجزیه و تحلیل داده های واردات ایران برای سال ۲۰۲۲ بسیار مهم است. بر اساس داده های واردات از ایران، ارزش کل واردات گزارش شده در سال ۲۰۲۲، ۲۶,۹۵ میلیارد دلار بوده است. این آمار همچنین می تواند با نمایش کالاها، شرکای تجاری و داده های تاریخی، اطلاعات جدیدی در مورد تجارت ایران ارائه دهد. در ادامه جهت درک بهتر نگاهی به تحلیل جامع داده های واردات ایران بیندازیم، و روندها، بخش ها و کشورهای درگیر در فعالیت های وارداتی ایران را بررسی کنیم. مجموع واردات ایران در مارس ۲۰۲۳ ۶۰,۳ میلیارد دلار در مقایسه با ارزش ۵۳,۰ میلیارد دلار در سال قبل از آن ثبت شد. داده های کل واردات ایران از مارس ۱۹۷۹ تا مارس ۲۰۲۳ با میانگین ۲۲,۳ میلیارد دلار به روزرسانی می شود. این داده ها در مارس ۲۰۱۱ به بالاترین حد خود یعنی ۶۴,۴ میلیارد دلار رسید و در مارس ۱۹۸۹ به پایین ترین حد خود یعنی ۸,۲ میلیارد دلار رسید. (YEARLY, ۲۰۲۳) واردات ایران تنها بیش از ۴۳,۶ میلیارد دلار بوده است. چین، امارات و کره جنوبی ۴۸ درصد از کل واردات ایران را به خود اختصاص داده اند. چین به تنهایی در سال ۱۳۹۵ بیش از ۱۰,۵ میلیارد دلار محصول به ایران فروخته است. از سوی دیگر کشورهای اروپایی در این فهرست تنها ۱۹ درصد از کل صادرات به ایران را به خود اختصاص داده اند. صادرات آلمان ۲,۵ میلیارد دلار و پس از آن ایتالیا و سوئیس ۱,۲ میلیارد دلار بود. نقشه زیر توزیع این صادرکنندگان را در سراسر جهان نشان می دهد. همانطور که می بینید ایرانی ها تمایل به خرید از کشورهای شرق آسیا و اروپای مرکزی در کنار هند و روسیه دارند.

با نگاهی به نمودارها می توان دریافت که اکثر محصولات وارداتی به دسته های زیر تعلق دارند که جز کالاهای راهبردی و استراتژیک می باشند:

- خوراک دام و طیور

- محصولات کشاورزی
- خودرو و قطعات خودرو
- الکترونیک
- فولاد

۲.۲. علت تقاضای بالا برای محصولات استراتژیک است؟

❖ **خوراک دام و طیور:** ایران کشوری بزرگ با ۸۰ میلیون نفر جمعیت است. دولت ایران با هدف تامین غذا برای چنین جامعه ای، نوسازی صنعت دام و طیور را تشویق کرده است. در نتیجه تسهیلات دولت، این صنعت رشد سریعی را تجربه کرد. تولید مرغ ایران از تقاضای داخلی آن فراتر رفته و کسب و کارهای محلی به دنبال بازارهای جدید در خارج از کشور هستند. مزارع گاو نیز به میزان قابل توجهی رشد کرده اند، اگرچه کشور برای تامین کافی تقاضا برای گوشت قرمز به صادرات متکی است. با این وجود، ایران عمدتاً دارای آب و هوای خشک است که تولید محصولاتی مانند ذرت، سویا، گندم را ممنوع کرده است. اگرچه تولید داخلی برای مصرف انسان کافی است، اما این کشور به شدت به واردات محصولات کشاورزی حیوانی وابسته است. ذرت حیوانی، کنجاله سویا، کیک روغنی و گندم حیوانی از جمله کالاهای وارداتی به ایران هستند. با رشد سریع صنعت دام و طیور، تقاضا برای این محصولات بخش بزرگی از خریدهای خارجی ایران را به خود اختصاص داده است.

❖ **محصولات کشاورزی:** اگرچه ایران جزو کشورهای پیشرو کشاورزی در سطح جهان است، اما تقاضای زیاد محلی و آب و هوای نامناسب، فشار زیادی را برای عرضه محصولات ضروری ایجاد می کند. برنج و گندم مواد اصلی غذاهای ایرانی هستند. در حالی که ایران توانسته در تولید گندم به خودکفایی برسد، منابع آبی ناکافی باعث کمبود دائمی برنج می شود. در نتیجه، ایران برای تامین برنج خود به واردات از هند و دیگر تولیدکنندگان آسیای شرقی متکی است. در حالی که محدودیتی برای نوع برنج وارداتی به ایران وجود ندارد، دولت واردات شکر تصفیه شده را ممنوع می کند. به جز واردات گاه به گاه که برای تعادل کوتاه مدت عرضه و تقاضا در نظر گرفته شده است. دلیل محدودیت واردات شکر به نیشکر، حمایت از تولیدکنندگان داخلی است که می توانند شکر مورد نیاز داخلی را تولید کنند اما به مواد اولیه کافی در بازار داخلی دسترسی ندارند. ایران جدا از کالاهای اساسی، در تولید میوه و تره بار نیز خودکفا است. بنابراین واردات میوه و سبزیجات به ایران به جز میوه های گرمسیری مانند موز، آناناس، نارگیل و انبه ممنوع است. جالب اینجاست که موز در ایران تقاضای بالایی دارد. این میوه به طور مستمر در ردیف محصولات برتر وارداتی به ایران قرار دارد.

❖ **خودرو و قطعات خودرو:** ایران بزرگترین صنعت خودرو در خاورمیانه را دارد. اگرچه ایران صنعت خودرو قابل توجهی دارد، اما برای خطوط مونتاژ متعدد خود به واردات قطعات متکی است. همچنین تولید داخلی محدود به خودروهای مقرون به صرفه است و بازار برای مدل های گران تر به واردات متکی است. شرکت های ایرانی سالانه بیش از یک میلیون خودرو تولید می کنند. اما تولید داخلی شامل تولید خودروهای مقرون به صرفه برای بازار انبوه است. برای خودروهای درجه بالاتر، ایران به واردات متکی است. این مقررات اجازه واردات خودروهای با حجم سیلندر بیش از ۲۵۰۰ سی سی را نمی دهد. خودروسازان آسیای شرقی، به ویژه برندهای کره ای و پس از آن چینی ها و ژاپنی ها، بر بازار خودروهای وارداتی ایران تسلط دارند. خودروهای آلمانی و چند مدل

جدیدتر پژو و رنو فرانسه از طریق واردات وارد ایران می شوند. با این حال، دولت ایران از خودروسازان خارجی که در صنعت داخلی سرمایه گذاری می کنند، حمایت می کند. شرکت های فرانسوی مدت ها است که محصولات خود را از طریق سرمایه گذاری مشترک و تولید شخص ثالث در ایران تولید می کنند. اخیراً شرکت های چینی و کره ای این روش ها را برای برخی از محصولات خود انتخاب کرده اند. این عملیات با مونتاژ CKD آغاز می شود و به مونتاژ ترکیبی از قطعات داخلی و قطعات وارداتی تبدیل می شود. با توجه به حجم بالای این تولیدات، قطعات CKD در صدر فهرست محصولات وارداتی ایران قرار دارند.

❖ **الکترونیک:** بازار الکترونیک ایران برای محصولات مورد نیاز خود به واردات متکی است. هم در بخش مصرف و هم در بخش صنعت. لوازم برقی خانگی از جمله تلویزیون از پردرآمدترین بازارهای ایران هستند. هم تولیدکنندگان داخلی و هم برندهای خارجی در بازار تلویزیون فعال هستند. در سال های اخیر، ال جی یک خط مونتاژ محلی راه اندازی کرد تا برندهای منتخب را به صورت محلی تولید کند. هم تولیدکنندگان داخلی و هم محصولات مونتاژ شده به پنل های ال سی دی، ال ای دی و پلاسما وارداتی متکی هستند. حجم بالای بازار این پنل ها را در لیست پر واردات ترین محصولات به ایران قرار می دهد. شبکه تلفن همراه در ایران به سرعت در حال گسترش است. این صنعت برای سرمایه گذاری زیرساختی خود به تجهیزات وارداتی متکی است. با توجه به رشد سریع صنعت، تجهیزات رادیویی الکتریکی در صدر فهرست واردات ایران قرار دارد.

❖ **فولاد:** ساخت و ساز در ایران محرک بزرگ اقتصاد بوده است. نیاز به محصولات فولادی از پروژه های زیربنایی مختلف، پروژه های نفت و گاز و پتروشیمی، راه آهن و صنعت خودرو تامین می شود. دولت به طور مستقیم سرمایه گذاری کرده و همچنین بخش خصوصی را برای مشارکت در زنجیره تامین صنعت فولاد تشویق کرده است. با این حال، پایین دست این صنعت نمی تواند تقاضای داخلی برای محصولات فولادی را برآورده کند. فولاد نورد تخت یکی از پرکاربردترین محصولات در صنایع مختلف ایران است. با این حال، کمبود عرضه داخلی باعث می شود تولیدکنندگان این محصول را از چین، هند و ترکیه وارد کنند. لذا ایران به واردات کالاهای کشاورزی خاص، خودرو و قطعات خودرو، الکترونیک و محصولات فولادی متکی است. (Iran Import: an Analysis of (Export to Iran, ۲۰۱۷)

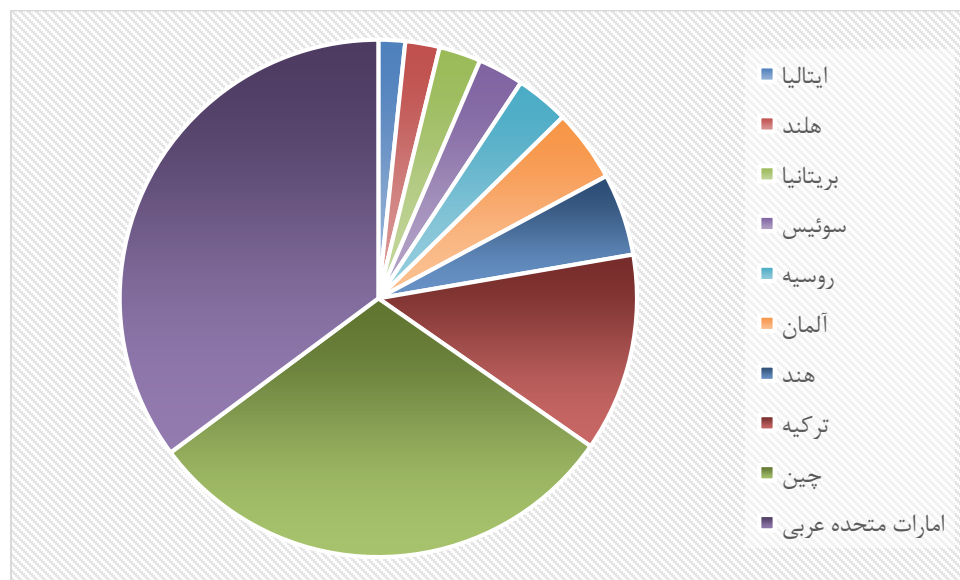
۲.۳. برترین واردات استراتژیک و شریکان تجاری ایران:

وقتی صحبت از ۱۰ واردات برتر ایران به میان می آید، طیف متنوع محصولات این کشور نشان دهنده پیگیری کالاهای صنعتی و مصرف محور است. ۱۰ واردات برتر ایران در سال ۲۰۲۲ بر اساس داده های واردات عبارتند از: (TradeIme, ۲۰۲۴)

جدول ۱: ۱۰ واردات برتر استراتژیک

ایران از روابط تجاری قوی با کشورهای مختلف در سراسر جهان برخوردار است که نشان دهنده تعهد خود به تقویت همکاری های بین المللی و تنوع بخشیدن به منابع وارداتی خود است. ۱۰ شریک برتر واردات ایران در سال ۲۰۲۲ عبارتند از:

جدول ۲: ۱۰ شریک برتر واردات ایران

داده های واردات ایران برای سال ۲۰۲۲ منعکس کننده سبب واردات متنوع این کشور است که طیف وسیعی از محصولات و خدمات را پوشش می دهد. بر اساس پایگاه داده گمرک برای واردات ایران، ایران در سال ۲۰۲۲، ۶۹,۴۵ میلیارد دلار وارد کرد که ۱۰,۱۹ درصد کاهش نسبت به سال ۲۰۲۱ نشان می دهد. با تجزیه و تحلیل این داده ها، می توان روندهای بازارهای نوظهور و فرصت های بالقوه برای کسب و کارهایی که به دنبال ورود به بازار ایران هستند را شناسایی کرد. (Tradelme, 2024)

۲.۴. مزیت های واردات برای کشور و تجار

رشد اقتصادی و فرهنگی، افزایش رفاه جامعه در مسیر رفع کمبودهای داخلی از مزایای واردات محسوب می شوند. (شیری، ۱۴۰۲)

یک ارائه محصولات جدید:

باتوجه به گسترش اینترنت و افزایش تعاملات و ارتباطات بازرگانان، واردکنندگان می توانند قبل از سفارش و خرید با محصول جدید آشنا شوند و در صورتی که نیاز به آن را در بازار داخلی حس کردند، برای آشنایی با مراحل واردات آن اقدام کنند.

دو کاهش هزینه ها:

همانطور که پیش تر نیز اشاره کردیم در برخی شرایط واردات یک کالای خود در مقایسه با تولید آن در داخل بسیار به صرفه تر است. این موضوع می تواند دلایل متعددی مانند گران بودن مواد اولیه، ماشین آلات و تجهیزات، همچنین حقوق و حقوق نیروی انسانی داشته باشد. بنابراین وارد کردن یک محصول با هزینه ای کمتر می تواند باعث کاهش هزینه ها شده و برای اقتصاد به صرفه تر باشد.

سه نفوذ و شهرت در بازار داخلی:

تولید محصولات جدید و عرضه آن در بازار جهانی، امری پایان ناپذیر و رو به رشد است. پس در چنین شرایطی اگر بازرگانی قبل از سایر رقبا محصولی را وارد کند، می تواند سهم بزرگی از بازار را در اختیار بگیرد. همچنین تبدیل شدن به فردی با نفوذ و تصمیم گیرنده در بازار و معروفیت برند بازرگان از دیگر نتایج واردات است.

چهار افزایش کیفیت محصولات:

بدیهی است که تجار برای خرید هر کالایی باکیفیت ترین و بهترین آن را انتخاب می کنند. بنابراین رقابتی شدن کیفیت محصولات و تلاش برای ارتقای محصولات از دیگر مزایای واردات به شمار می رود.

۳. صادرات

باتوجه به تعریف گمرک، صادرات به خروج هر کالایی از کشور طبق قوانین و مقررات داخلی تلقی می شود. در واقع صادرات نشان دهنده قدرت در بخش تولید و خدمات و همچنین میزان تعامل با دیگر کشورها است. به عبارتی دیگر صادرات یکی از روش های تزریق ارز به اقتصاد کشور و سودآوری برای بازرگانان محسوب می شود (شیری، ۱۴۰۲) ایران، کشوری که به خاطر میراث فرهنگی غنی و ذخایر عظیم نفتی خود شناخته شده است، دارای طیف متنوعی از محصولات برتر صادراتی است که سهم قابل توجهی در اقتصاد آن دارد.

نفت و گاز طبیعی مهم ترین صادرات ایران است که ۸۲ درصد از درآمد صادراتی کشور را به خود اختصاص می دهد. سایر صادرات شامل مواد شیمیایی، پلاستیک، میوه، محصولات سرمایی و فلزات است. شرکای اصلی صادراتی ایران عبارتند از: چین (۳۶ درصد از کل صادرات)، عراق (۲۵ درصد) و ترکیه (۱۸ درصد). سایر موارد عبارتند از: امارات و هند. (trading conomics, 2023)

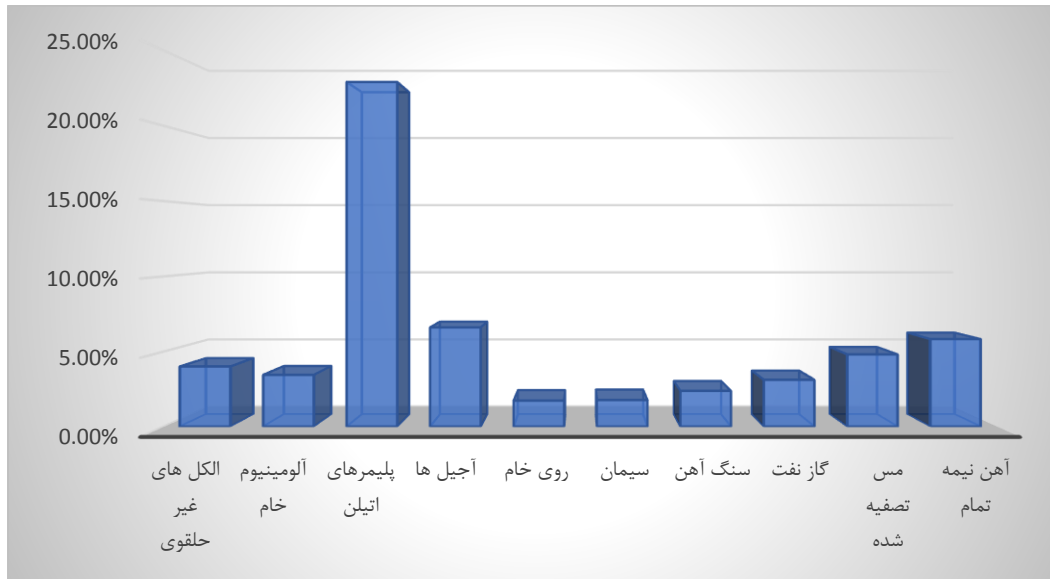
مهم‌ترین تامین‌کننده‌های ایران، اقتصادهای آسیای شرقی و پس از آن کشورهای اروپای مرکزی هستند. کشورهای همسایه امارات و ترکیه نیز از تقاضای بالایی در بازارهای ایران برخوردار هستند. در سال‌های اخیر، تحریم‌های بین‌المللی بخش مالی ایران را از اقتصاد جهانی جدا کرده است. در نتیجه این تحریم‌های برنامه‌هسته‌ای، واردات ایران از اروپا متوقف شد. با وجود کاهش تجارت اروپا با ایران، کشورهای اروپایی مانند آلمان، سوئیس، ایتالیا، فرانسه و هلند همچنان صادرات قابل توجهی به ایران داشتند. از سوی دیگر، شرکای آسیایی نقش مهم تری در تجارت خارجی ایران در چند سال اخیر داشتند. چین و امارات بزرگترین صادرکنندگان به ایران هستند. کره جنوبی، ترکیه و هند در تجارت خود با ایران از این اقتصادها عقب هستند. ایران یکی از اعضای اوپک است و در رتبه پنجاه و هفتمین اقتصاد صادراتی جهان قرار دارد و از نظر تولید ناخالص داخلی در رتبه چهل و نهم قرار دارد. عمده صادرات ایران پلیمرهای اتیلن، نفت خام، خشکبار و الکل‌های غیر حلقوی است. ایران بیشتر به چین، ترکیه، پاکستان، امارات و آلمان صادرات دارد. اقتصاد ایران تحت تاثیر تحریم‌های سیاسی قرار گرفته است و محدودیت‌های واردات و صادرات توسط کشورهای متعددی اعمال شده است. (Canup, 2024)

صادرات ایران در سال ۲۰۲۲ به ۷۶,۹۲ میلیارد دلار رسید که بر اساس داده‌های صادراتی ۶,۲۲ درصد نسبت به سال ۲۰۲۱ کاهش داشته است. (TradelmeX, 2024)

۳,۲. برترین صادرات استراتژیک و شریکان تجاری ایران:

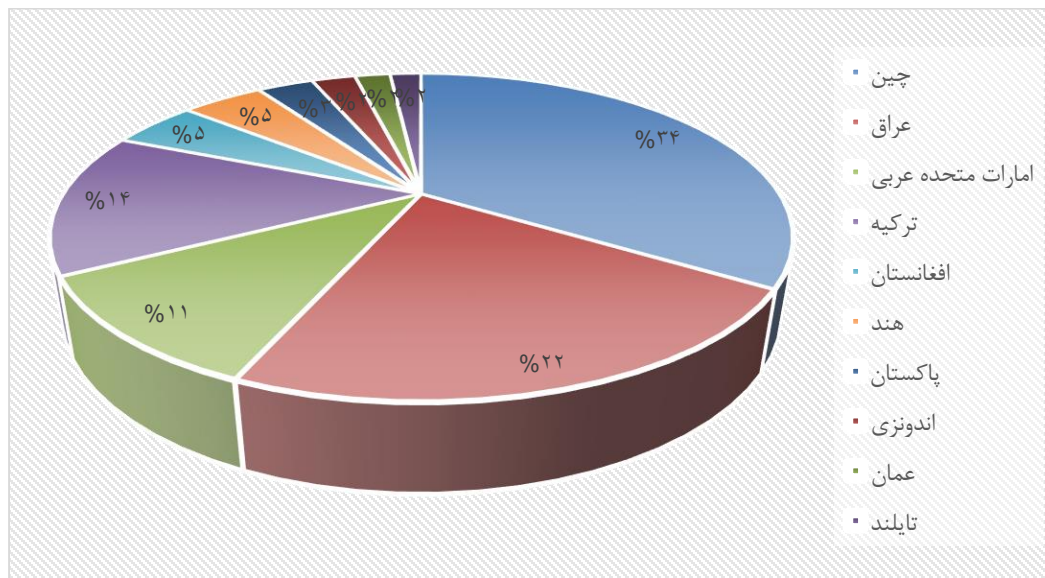
در یک تحقیق در سال ۲۰۲۴ کالاهایی مانند: فناوری و الکترونیک-لوازم الکترونیکی مصرفی-محصولات دارویی و بهداشتی-مکمل‌های بهداشتی-اجزای خودرو-محصولات کشاورزی (غلات و حبوبات، میوه و آجیل)-ماشین‌آلات صنعتی-پنل‌ها و قطعات خورشیدی-منسوجات و پوشاک-مواد شیمیایی و پتروشیمی-مصالح ساختمانی به دلیل تقاضای بازار ایران، اولویت‌های اقتصادی و ترجیحات مصرف‌کننده و فرصت‌های صادراتی جز کالاهای استراتژیک و راهبردی معرفی گردیدند. با این حال، امکان‌سنجی صادرات به عواملی مانند مقررات تجاری، شرایط بازار و رقابت بستگی دارد. (Company, ۲۰۲۴) همچنین باید متذکر شد که فهرست کالاهای صادراتی مشمول مقررات اجباری بوده است. (بخش واردات و صادرات کالاهای مشمول استاندارد اجباری، ۱۳۷۱) در ادامه بحث به موارد مرتبط با مقررات اجباری خواهیم پرداخت.

در بین ۱۰ صادرات برتر ایران، پلیمرهای اتیلن، کالاهای مبتنی بر نفت از جمله نفت خام، گاز و فرآورده‌های نفتی پالایش شده جایگاه برجسته‌ای دارند. ۱۰ صادرات برتر ایران در سال ۲۰۲۲ عبارتند از:

جدول ۳: ۱۰ صادرات برتر استراتژیک

در مورد شرکای صادراتی ایران، این کشور روابط تجاری قوی با کشورهای متعددی دارد. شایان ذکر است، چین به عنوان یکی از شرکای اصلی صادراتی ایران و پس از آن عراق قرار دارد. ۱۰ شریک صادراتی برتر ایران در سال ۲۰۲۲ عبارتند از:

۱۰ شریک صادراتی برتر ایران

کالاهای صادراتی در صورت مطابقت با یکی از موارد زیر مشمول الزامات استاندارد اجباری می شوند که از قوانین گمرک در خصوص صادرات کالاهای استراتژیک می باشد: (Rules and Regulation for Import and)

- ۱- صدور گواهی انطباق^۲ (COC) بر اساس استاندارد ملی ایران.
- ۲- صدور COC کالاهای صادراتی بر اساس استاندارد مشخص شده توسط هدف کشور.
- ۳- صدور COC کالاهای صادراتی بر اساس استانداردهای بین المللی متقابل مورد قبول طرف های ذیربط یا بر اساس مشخصات فنی توسط مقامات قانونی مربوطه در کشور هدف اعلام شده است.

گمرک ایران مجوز ترخیص کالای مورد نیاز را مطابق با مجموعه قوانین و رویه مربوط به کالا مقررات واردات و صادرات صادر خواهد کرد ، که به شرح زیر میباشد:

- ۱- کالاهایی که بر اساس استاندارد ملی ایران ارزیابی می شوند باید دارای یک "COC کالاهای صادراتی" یا مجوز درخواست صادر شده توسط استاندارد عمومی دفتر استان مربوطه باشد.
- ۲- کالاهایی که بر اساس استانداردهای پذیرفته شده دیگری غیر از استاندارد ملی ایران باشد، باید دارای «COC کالاهای صادراتی» صادر شده توسط ژنرال باشد ،مانند : دفتر استان مربوطه یا شرکت بازرسی مورد تایید^۱ INSO. (Rules and Regulation for Import and)

۴. چالش های و مزایا واردات و صادرات کالاهای راهبردی

طبق گزارش اتاق اصناف برخی محدودیت های گمرکی کالاهای استراتژیک رفع گردید که بشرح ذیل به آنها خواهیم پرداخت: (اصناف، ۱۳۹۹)

۱. کالاهای استراتژیک/راهبردی در اولویت تخلیه قرار گرفت.
۲. جلوگیری از متروکه شدن کالاهای راهبردی موجود در بنادر کرد .
۳. افزایش مهلت پرداخت مابه التفاوت نرخ ارز برای نهاده ها و مواد اولیه تولید بخش کشاورزی که گروه کالایی آنها از ۱ به ۲ تغییر یافته، از ۶ ماه به یک سال .
۴. افزایش مهلت پرداخت مابه التفاوت نرخ ارز برای نهاده های تولید کشاورزی
۵. افزایش مهلت استمهال پرداخت مابه التفاوت ارزی برای انجمن واردکنندگان دارو، افزودنی و مواد بیولوژیک دامی .

مزایای صادرات برای بازرگانان و اقتصاد کشور

پیشنهاد میشود تاجران واردات و صادرات کالاهای استراتژیک جهت بهبود شرایط خود در واردات و صادرات شرایط ذیل را در نظر بگیرند:

صادرات	واردات
تولید سرخ های صادقه در بازار صادرات ایران.	با تقاضای محصولات فعلی ایران آشنا شوید.
جدیدترین تقاضای محصول ایران را دریابید.	سرخ های احتمالی از بازار ایران را تعیین کنید.
مراقب رقبای خود باشید و از آنها پیشی بگیرید.	رقبای خود را زیر نظر بگیرید و در رتبه بندی از آنها پیشی بگیرید.
برنامه بازاریابی خود را بر اساس داده های صادراتی تهیه کنید.	یک برنامه بازاریابی داده محور را اجرا کنید.
در بازار صادرات ایران شناخته شده شوید.	برند خود را در بازار واردات ایران افزایش دهید.
اهداف بلند مدت تعیین کنید و درآمد را به حداکثر برسانید.	اهداف بلند مدت کسب و کار خود را تعیین کنید.

جدول ۵. پیشنهادات واردات و صادرات

نتیجه:

مجلس شورای اسلامی در راستای حمایت از تولید داخلی، قانون حداکثر استفاده از توان فنی و مهندسی بومی در تولیدات و پروژه های صنعتی را تصویب کرد. بنابراین صادرات محصولات نهایی به ایران تقریباً ممنوع بوده و یا نیاز به مجوزهای خاص دارد و مشمول عوارض گمرکی بیشتری خواهد بود. هنگام اخذ مجوز/گواهی واردات، داشتن شرکای داخلی برای شرکت های خارجی ضروری است. کلیه وزارتخانه های ایران موظفند فهرست نیازمندی های خود را قبل از پایان هر سال به وزارت صنعت، معدن و تجارت ارسال کنند و وزارت بازرگانی دستورالعمل و مقررات صادرات و واردات را به گمرک ایران اعلام خواهد کرد. واردات به طور قابل توجهی به تولید ناخالص داخلی ایران و ایجاد اشتغال در صنایع مختلف کمک می کند. رویه های گمرکی، تعرفه ها و سیاست های دولت، محیط واردات ایران را شکل می دهند. رفتار مصرف کننده روند واردات را هدایت می کند و برندهای جهانی به بازار ایران نفوذ می کنند تا اولویت های در حال تحول را برآورده کنند. چالش ها شامل نوسانات ارزی است که بر هزینه های واردات، محدودیت های تجاری، و نیاز به بهبود لجستیک و زیرساخت تأثیر می گذارد. به طور کلی، سناریوی واردات ایران منعکس کننده یک تعامل پیچیده از پویایی تجارت جهانی، تقاضای مصرف کننده و چارچوب های نظارتی و یا کالاهای راهبردی است. درک این جنبه ها برای سهامدارانی که به دنبال مشارکت سودآور در بازار واردات ایران هستند، بسیار مهم است. در خصوص مطالعات پیشین میتوان به مسعودی و گودرزی اشاره نمود که در تحقیقات خود به این نتیجه رسیدند که صادرات رابطه مستقیم و مثبتی با رشد اقتصادی در بلندمدت داشت. همچنین واردات با رشد اقتصادی رابطه معنادار و منفی داشت و واردات در بلندمدت بر رشد اقتصادی تأثیر منفی داشت. همچنین بودیم که یک شوک بر صادرات تأثیر مثبتی بر رشد اقتصادی داشته است. از سوی دیگر شوک ناشی از عبارت خطای واردات تأثیر چندانی بر رشد اقتصادی نداشته است، بنابراین شوک وارده نمی تواند تأثیر مثبتی بر رشد اقتصادی داشته باشد. همانگونه که احمدوند نیز بیان میکنند برای رشد و شکوفایی در اقلام استراتژیک، در گام اول جذب فناوری و یادگیری و در گام دوم افزایش تنوع و ارتقای کیفیت محصولات همراه با صادرات از مهمترین روش های رشد اقتصادی ایران است. در این شرایط به قدرت رقابت و توسعه صادرات

که مبتنی بر پیشرفت فناوری و صنعتی است، دست می یابیم. (Ahmadvand, 2017) در کل تعداد زیادی از کارشناسان ممنوعیت صادرات محصول به ایران را برای اقتصاد کشور مفید می دانند و همچنین معتقدند چنین قانونی به کشور کمک می کند تا گامی در جهت تولید داخلی در بحث کالاهای اساسی، استراتژیک و راهبردی و ... بردارد که موجب رونق اقتصادی می شود. اما برخی معتقدند ممنوعیت صادرات برخی محصولات به ایران می تواند به طور غیرمستقیم باعث رکود اقتصادی، آسیب رساندن به تولید ناخالص ملی و افزایش قاچاق کالا به کشور شود. بررسی این موضوع طبق شرایط فعلی و نوسانات بالا واردات و صادرات کشور و همچنین نبود مطالعات گسترده، نیاز به بررسی هایی جامع تر دارد که آمار صادرات و واردات کالاهای راهبردی کشور طی ۱۰ سال گذشته مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گیرد و نتیجه جامع و گسترده تری ارائه نمود. اما در نهایت بر اساس آمار وزارت صنعت، معدن و تجارت در ایران، ممنوعیت واردات ۲۵۰۰ کالای غیرضروری به ویژه ممنوعیت واردات محصولات گروه ۴ و محدود کردن واردات ۷۲۲ قلم کالا، موجب صرفه جویی ۵,۸ میلیارد دلاری برای گمرک ایران شده است و باعث افزایش تولید ناخالص ملی شده است.

منابع:

- TradeImeX. (2024). Retrieved from <https://www.tradeimex.in/iran-export>
- Ahmadvand, M. H.-N. (2017). Impact of Import and Export of High Technology Industries on Economic Growth of Iran. *Quarterly Journal of Quantitative Economics*, 22.
- Canup, B. (2024). Importing from Iran. (E. &. (TFG)., Ed.) *Trade Finance Global*.
- Company, R. (2024). 2024, Iran Import Opportunities and Challenges in. 10.
- Iran Import: an Analysis of Export to Iran. (2017). Retrieved from <https://www.iranpartner.com/iran-import-analysis-export-iran/>
- Masoudi, E. M.-M.-E. (2012). ArticlePDF Available. 1.
- Rules and Regulation for Import and. (n.d.). Iranian National Standards Organization.
- Sameti, H. S.-K.-M. (2016-2015). The Effect of Economic Sanctions on Iran's Export. *Iran. Econ. Rev. Vol.1*, 1.
- TradeIme. (2024). Retrieved from <https://www.tradeimex.in/iran-import>
- tradingeconomics. (2023). Retrieved from <https://tradingeconomics.com/iran/exports>
- YEARLY. (2023). Iran Total Imports. ISLAMIC REPUBLIC OF IRAN CUSTOMS ADMINISTRATION, 5.
- اصناف. (۱۳۹۹). کالاهای استراتژیک/۰۲۹۰۴. Retrieved from <https://otaghasnafeiran.ir/p/۰۲۹۰۴>
- افتخاری ز. ک.-ل. (۱۳۹۰). بررسی وضعیت صادرات و واردات کشور. ۱۰-۱.

- بخش واردات و صادرات کالاهای مشمول استاندارد اجباری (۱۳۷۱). Retrieved from www.isiri.org
- پژوهشهای م « (۱۳۹۷). طرح الحاق یک تبصره به ماده ۲ (قانون مقررات صادرات و واردات ۵. «.
- حمزوی ح (۱۴۰۱). شاخص های کالای استراتژیک ۴-۱.
- شیری ح (۱۴۰۲). واردات و صادرات؟ | مزایا و معایب هر کدام چیست؟ . Retrieved from <https://asteria.company>
- فاضل م (۱۳۸۷). نگاهی به موضوع کالاهای حساس خاص و استراتژیک در ایران. فصلنامه پژوهشهای تجارت جهانی شماره ۱۲ و ۱۳.
- واردات ا. ک. (۱۳۹۸). مقررات صادرات و واردات- جداول تعرفه های گمرکی .
- وزیران ه (۱۳۸۶). آئین نامه اجرایی جزء ۳ (بند ۵) تبصره ۷ (قانون بودجه سال ۱۳۸۶ کل کشور).

The effect of examining the limitations and benefits of exporting and importing strategic items on Iran's customs system

Abstract:

For a long time, the way of communication between countries has been through foreign trade and export and import. Also, the most valuable asset of any country is the products that generate income and profit for that country, and naturally this is the reason for the survival and continuation of the relations between countries. The continuation of this survival requires identifying the needs and determining the sensitive, strategic, special and strategic goods, which is always one of the most important duties of governments, ensuring that basic needs are met and providing strategic and strategic goods to communities and neighbors, which are food and the needs of sectors. It includes production and service and other important items for crisis conditions. Due to the fact that a complete research has not been done regarding the investigation of various aspects of the export and import of strategic items in Iran and its effect on the customs, in the present research, by examining past studies through the library and articles and Iranian and foreign websites, while analyzing the limitations and The advantages of strategic items, we are trying to answer the question that the advantages and limitations of those items have an effect on the customs system of Iran. This answer will be given with explanations about the main topics.

Keywords: import, export, strategic goods, customs system